

Johan Bender

NIELSENS KANTATE

Tilblivelsen af Carl Nielsens kantate til Landsudstillingen 1909

PubliMus

Skriftserie fra *SMKS*
Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole

Johan Bender
Tilblivelsen af Carl Nielsen kantate til Landsudstillingen 1909

PubliMus nr. 18-10

Esbjerg, august 2010

Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole
Kirkegade 61
6700 Esbjerg
Tlf: +45 76104300 · Fax: 76104310 · e-mail: info@smks.dk
<http://www.smks.dk/>

Redaktion:
Carl Erik Kühl (ansvarshavende)
Anne Helle Jespersen
Margrethe Langer Bro
E-mail: ckuhl10@smksnet.dk

Tryk: Fællestrykkeriet - SUN
Aarhus Universitet
Universitetsparken, bygn. 1163
8000 Århus C.

ISBN 9788789919232

Johan Bender

TILBLIVELSEN AF CARL NIELSENS KANTATE TIL LANDSUDSTILLINGEN 1909

"Saa mange Komplikationer - mine Nerver dirrede"

Indledning

I sommeren 1909 afholdtes en gigantisk industri-, håndværks- og kunstudstilling i Århus. Til åbningshøjtideligheden komponerede Carl Nielsen (1865-1931) en kantate til tekst af digteren L.C. Nielsen (1871-1930). Set i forhold til den verdensudstilling, som det faktisk var med mange haller og udstillede genstande, som fik megen omtale i dagbladene, så udgjorde kantaten kun et ganske lille hjul i det store maskineri. Dens tilblivelse har imidlertid sin egen historie, som hér skal fortælles.

Som kantaten er en lille detalje ud af hele udstillingens kompleksitet, således er den også en afgrænset side af Carl Nielsens forskelligartede produktion, nemlig et bestillingsarbejde, en lejlighedskantate, en slags brugskunst om man vil, som både i tilblivelsen, udførelsen og vurderingen adskiller sig fra det meste af hans øvrige værk. Der er tale om bundne hensyn i skabelsesprocessen, som kommer til udtryk i kontakter, diskussioner og overvejelser med de øvrige implicerede parter. Hér giver komponistens udtalelser i breve, dagbøger og til pressen indsigt i hans arbejdsform og kaster lys over hans lynne. Dette gælder langt mere end i forbindelse med hans større værker, der er blevet til i "isoleret ensomhed". Alligevel er det naturligvis dem, musikhistorikerne koncentrerer sig om, men kims ikke ad kantaten!

En ambitiøs landsudstillingskomité

Landsudstillingen i Århus 1909 var den største satsning i byens historie og en event, der ikke alene satte Århus på Danmarkskortet, men Danmark på verdenskortet. I fem sommermåneder besøgte 660.000 gæster udstillingen – alene fra USA kom der 1200.

Fra forberedelsernes begyndelse til åbningsdagen 18. maj gik der 2½ år, hvor alle byens 60.000 sjæle på en eller anden måde medvirkede. De 1850 udstillende firmaer fremviste, hvad landet formåede inden for industri, håndværk og kunst. Den store nordiske udstilling i København 1888 havde ikke kunnet præsentere de nyeste opfindelser, hverken elektricitet, automobiler, diesel- eller elektromotorer for ikke at tale om telefoni eller trådløs telegrafi. Alt dette og mere til kunne man opleve i Århus.

Landsudstillingen var fremtidsvendt, den markerede et paradigmeskift fra den gamle almuekultur til den nye industricivilisation med selvbevidst stolthed og fremskridtstro. De halvhundrede hvide haller og pavilloner havde arkitekt Anton Rosen (1859-1928) ladet opføre i tidens jugendstil med et tydeligt præg af monumental klassicisme (ligesom det samtidigt opførte elektricitetsværk i Esbjerg, der nu danner rammerne om musikkonservatoriet). Landsudstillingen kaldtes *Den hvide By*. Johannes V. Jensen (1873-1950) skrev begejstret om ”Hellas ved Aarhus Bugt”, og andre fik umiddelbart mindelser om Forum Romanum, et verdensvendt Forum Danicum med centrum i Århus.

Alle sejl blev sat til af den ambitiøse landsudstillingskomité. Byen skulle fremstå som provinsens ubestridte hovedstad. Konkurrencen mellem købstæderne var den usynlige drivfjeder, og bagved anede man kulturkampen mellem København og navnlig ”Den jydsk Bevægelse” under anførsel af Johannes V. Jensen og Jeppe Aakjær (1866-1930). Landsudstillingen havde flere ærinder og mange perspektiver.

Udstillingskomitéen havde allerede fra starten planer om en festkantate og havde følere ude hos forskellige tekstforfattere og komponister. En kantate med musik af P.E. Lange-Müller (1850-1926) og ord af digteren, pastor Chr. Richardt (1831-1892) var blevet sunget af et kæmpekor ved åbningen af Den

store nordiske Udstilling i København 1888. I Århus ville man på ingen måde stå tilbage for københavnerudstillingen. Altså skulle man selvfølgelig have en tilsvarende festkantate. Komitéen hyrede således landets fremmeste tonekunstner til at komponere åbningskantaten, der skulle udtrykke udstillingens særlige formål og tidens generelle udviklingsoptimisme, et vitalistisk stykke musik, der til L.C. Nielsens ord skulle afspejle, hvad der var på spil. Kantatens ord og toner skulle udbasuneres som en fanfare. Carl Nielsen skulle selv komme og dirigere kor og orkester for 1500 særligt indbudte med kongefamilien i første række.

Skønt kantaten kun skulle opføres en gang, nemlig ved åbningsceremonien, så var der megen dramatik omkring den, dens tilblivelse og hele forløb, således som der var det om hele Landsudstillingen - og i øvrigt i Carl Nielsens eget liv, navnlig i disse år, som vi skal se.

Carl Nielsen vægrer sig ved at levere varen

Man endte som sagt hos de 2 x Nielsen, og den første kontakt med komitéen gik gennem digteren L.C. Nielsen, som 13. juli 1908 skrev til Carl Nielsen, at borgmester Ernst Drechsel (1852-1932) i Århus igen havde skrevet et brev angående kantaten og

... beder mig spørge Dem, uden nogen som helst bindende Form, om De eventuelt vil være villig til at komponere Musikken. Dr. [Drechsel] skriver, at Indstuderingen bør kunne paabegyndes omkring Nytaar, og da han hører, at De skal komponere en Universitetskantate, frygter han, at De skal svare Nej. Men jeg gaar ud fra og glæder mig til, at De vil lave Musikken; beder Dem blot med nogle Ord bekræfte det, saa at jeg kan svare Borgmesteren afgørende. Som sagt, Forespørgslen baade til Dem og til mig er uforpligtende; men der er vel næppe Tvivl om, at det bliver os, saafremt vi vil. Kan og vil De? Svar mig omgaaende.

Hilsen fra Konen og Deres hengivne L.C.N.¹

Carl Nielsen svarede omgående, og svaret afspejler uden omsvøb det dilemma, som en opfordring til at levere et stykke lejlighedskunst kan være for en kunstner. Han skriver – ret spøjst:

Damgaard pr Fredericia den 15 Juli 08

Kjære L.C.

Tak for Deres Brev! Det er mig umuligt at svare på en Ikke-Anmodning. Hvad vil det sige at der ikke er noget forbindende fra Kommiteens Side? Eller at Hr: Drechsels Forespørgsel er uforpligtende? – Med Hensyn til selve Sagen, saa maa vi jo dog som Kunstnere vide noget nærmere og have Lov at gjøre f:Expl følgende Spørgsmaal: Hvorledes er hele Planen for en saadan Aabningsfest, hvori et Kunstværk som en Kantate af Dem og mig skal være Midtpunktet? Bliver det øvrige Program saaledes ordnet at Tilhørerne er stemte og forberedte paa at høre godt efter og vide sig under kunstnerisk Paavirkning? Har vi Garanti for at de officielle Talere ikke vil anslaa den sædvanlige ordinære Skaal-Jargon og at det hele faar et værdigt Præg? – Jeg har aldrig her i Landet oplevet en Fest hvor det gik smukt og velordnet til, eller hvor der blot mærkedes noget der lignede Aand og Talent; og – ikke sandt –vi vil dog ikke være med til noget af det sædvanlige Ruskomsnusk med Frokost, Hurrabrøl, Kantate, Maskinspektakel og Hestevrinsken; hver Ting til sin Tid, og jeg kan i virkeligheden ikke tænke mig at de Godtfolk i Aarhus kan finde paa noget udover det sædvanlige Pjask. Derfor synes jeg at Hr Drechsel først maa meddele noget nærmere; ikke sandt? ”Levere” en Kantate under hvilkensomhelst Omstændigheder er mig inderligt imod og jeg ved at De har netop de samme Følelser. – Skal der imidlertid svares paa denne Forespørgsel saa er mit Svar et absolut Nej. – Tak for sidst! Det var meget hyggeligt at være hos Dem og se Familien i de ægte sjællandske Omgivelser. Hils Deres Kone mange gange.

De bedste Hilsener fra deres hengivne Ven

Carl Nielsen

Bemærkelsesværdigt selvbevidst og ligefremt var brevets ord og tone. Man sammenligne med Carl Nielsens berømte bys- og øbarn, den aparte H. C. Andersen (1805-1875). Begge fynboer med hver deres særegne, gudgivne evner, men så vidt forskellige i fremtræden og førelse.

Den ene Nielsen: 'en Pjalt af Armod', den anden: 'træt og tom'

Carl Niensens svar var altså i første omgang absolut afvisende. Ud over de argumenter, han anførte, har det utvivlsomt også spillet en rolle, at han netop en uge før L.C. Niensens henvendelse om en kantate til landsudstillingen omsider var kommet godt i gang med en kantate til Københavns Universitet. Kantater kunne selv for Carl Nielsen blive for meget. Alene i 1909 skrev han fire.²

L.C. Nielsen opgav dog ikke uden videre ævred og skrev med det samme tilbage, at han for så vidt mente det samme,

... men jeg er vis paa, at har man nogensinde været betænkt paa at give en saadan Historie et virkeligt stort Præg, er det Folkene i Aarhus; og i hvert Fald kan man jo svare Nej, saasomt Kommiteen har fremstillet hele Planen. At svare Nej forinden kan jeg ikke, fordi jeg mere end før tillige maa se økonomisk paa Sagen. Jeg er en Pjalt af Armod.

Han har fornemmet beslutsomheden i Århus og udtrykker her ret præcist byens vilje til at skabe noget gedigent - de store forventninger. Alligevel fik han ikke Carl Nielsen med - i første omgang. Da den indledende korrespondance med Landsudstillingskomitéen gik gennem ham, måtte han 28. august skrive til borgmester Drechsel:

Fra Hr. Carl Nielsen modtager jeg i Aften det Svar, at han for faa Dage siden har fuldendt en Kantate for Universitetet og nu føler sig saa træt og tom, at han ikke tør paatage sig en lignende Arbejde. Derved er der da intet at gøre.

L.C. Nielsen foreslog i stedet Fini Henriques (1867-1940) eller P.E. Lange-Müller. Hvis man derimod foretrak August Enna (1859-1939), bad han om at blive ladet ude af betragtning som tekstforfatter. I så fald ville han henlede opmærksomheden på forfatteren Olaf Hansen (1870-1932), adjunkt ved Aarhus Latinskole, der utvivlsomt kunne løse opgaven smukt og værdigt.³

Carl Niensens nej var skuffende for de gode folk i Århus, men der var altså også andre muligheder, som før havde været fremme. Borgmester Drechsel

havde tidligere på sommeren haft to sonderende møder med August Enna, hvilket nu førte til et intermezzo.

Ennas intermezzo

11. september skrev August Enna til Carl Nielsen, at han netop samme dag havde modtaget et brev fra en pålidelig kilde i Århus, der fortalte, at borgmester Drechsel havde henvendt sig til Carl Nielsen om at skrive en kantate til udstillingen næste år. Enna havde imidlertid for et helt år siden fået en henvendelse fra generalsekretæren for udstillingen, justitsråd Friis, om han ville skrive en kantate. Også komitémedlem redaktør Funch Thomsen (1859-1923), Aarhus Stiftstidende, havde været ude i samme ærinde.

Enna havde glædet sig og allerede arbejdet ikke så lidt med kantaten. Han var skuffet og forarget over en sådan behandling af danske komponister og bad Carl Nielsen sige ham, om det var rigtigt, at Drechsel havde henvendt sig til ham, da han agtede at lade sagen komme offentligt frem.

Carl Nielsen svarede ikke straks på brevet, men sendte det videre til borgmester Drechsel, der efter endt læsning sendte det tilbage til Carl Nielsen.⁴

Da Drechsel havde læst Ennas beskyldninger mod ham i brevet til Carl Nielsen, sendte han 18. september et brev til både Enna og Nielsen. Drechsel bekræftede, at Carl Nielsen fra forretningsudvalget for Landsudstillingen havde fået en anmodning om at komponere en kantate med tekst af L.C. Nielsen, men det forundrede ham meget, at Enna mente at have grund til at føle sig krænket derved. Da Drechsel nemlig i sin tid henvendte sig til Enna, var det første han sagde, at henvendelsen var ganske foreløbig, da han var uden bemyndigelse til at træffe nogen som helst bindende aftale, og dette havde han udtrykkeligt gentaget til sidst i samtalen. Han gav en slags begrundelse, idet han afsluttede brevet således:

Jeg blev ved nærmere Eftertanke betænkelig ved at overdrage Dem det nævnte Hverv. Og jeg skal sige Dem, at Grunden dertil bl.a. var den, at De under vor Samtale sagde, at hvis (De) kom til at komponere Kantaten, saa tænkte De Dem at komme herover allerede ved Nytaar for at søge grundigt at reformere Musiklivet her i Byen, som trængte til at reformeres. Jeg blev bange for, at et

saadant Forsøg fra Deres Side skulde medføre Konflikt, og for, at denne Konflikt skulde blive til skade for Kantaten og dens Udførelse.

Hvis De offentliggør noget ang. denne Sag, vil jeg – det siger jeg paa Forhaand – nøjes med som Svar at offentliggøre dette Brev, som synes mig at indeholde tilstrækkelig Redegjørelse fra min Side.

Deres ærb

19. september bragte *Aarhus Stiftstidende* et "Aabent Brev til Hr. Borgmester Drechsel fra professor Aug. Enna" og dagen efter Drechsels udførlige svar "til hr. Komponist Aug. Enna". De ret fyldige breves indhold er stort set resumeret ovenfor. En kort redegørelse for konflikten kunne læses i *Politiken* 20.

september, dateret "Aarhus, Lørdag Aften", altså allerede samme dag, som *Aarhus Stiftstidende* bragte Drechsels brev. Det er tydeligvis indtelefoneret fra Århus, og *Politikens* overskrift var: "Aabent Brev, Interview, Misforstaaelser, Reformiver m.m. – alt om en Kantate." Selv til hovedstaden nåede kantatesagens dønninger.

Carl Nielsen forklarer sig

Samme dag, som dette kunne læses i *Politiken*, skrev Carl Nielsen selv et brev til August Enna og forklarede, at han på grund af overhængende meget arbejde ved teatret i den sidste tid ikke havde haft tid til at korrespondere, men måtte nøjes med at sende Ennas brev (se ovenfor) til borgmester Drechsel. Han fortsatte:

Den 27de f. M. kom Hr L.C. Nielsen til mig og anmodede mig på Kommiteens Vegne om at komponere Musik til en hos ham bestilt Kantate. Jeg sagde nej, men henviste til Fini Henriques. Den 10de d. M. kom L.C.N. atter til mig og meddelte at Fini Henriques ogsaa havde sagt nej. Han udviklede derpaa nogle Ideer om hvorledes han havde tænkt sig Kantaten og da vi havde talt frem og tilbage i nogen Tid og jeg kunde se at Tingene kunde faa en kunstnerisk Form, gik jeg til sidst ind paa at gjøre Arbejdet.

Det gjør mig ellers ondt at Du har følt Dig tilsidesat i denne Sag, men – dels ifølge Dit eget Brev, hvoraf fremgaar, at der end ikke ved Borgmesterens besøg hos Dig endnu forelaa nogen som helst Bestilling på Text eller

Bestemmelse om hvem der skulle skrive den, og dels som Følge af Borgmesterens Brev til Dig af 18 ds, hvoraf jeg har modtaget en Kopi, kan jeg ikke se, at der er begaaet nogen Uret imod Dig.

Derimod forstaar jeg saa godt at det er ærgerligt, naar Du, som Du skriver, allerede paa Forhaand har gjort et Arbejde, der saaledes ikke bliver anvendt ved den tænkte Lejlighed.

Med venlig Hilsen
Din hengivne Carl Nielsen.

Nielsen har tydeligvis styr på sin brevveksling og sine møder, vel også gennem sine dagbøger. Mindre styr har han tilsyneladende på sin beslutning om at skrive kantaten. Skal – skal ikke? Det er ikke ganske entydigt og dokumentérbart, men vibrerer gennem tilblivelsesprocessen. Usikkerheden var synlig i starten, og bliver det også i en brevudveksling senere - i november. Han har af forskellige årsager været noget ambivalent over for tilsagnet. 2. oktober skrev han imidlertid til sin hustru Anne Marie Carl Nielsen (1863-1945) i Bernau, at han samme aften ville rejse til Århus efter indbydelse for at se på forholdene til Landsudstillingens kantate sammen med L.C. Nielsen. I endnu et kort brev til hende samme dag skrev han bl.a.: "Jeg er i Aarhus til Søndag Morgen". Om han var der, kan jeg ikke dokumentere. Om han herefter holdt fast ved at skrive kantaten, er heller ikke klart. Man skulle dog tro, at bordet nu fangede, men sådan skulle det ikke uden videre vise sig at være.

Universitetskantaten og anden travlhed

29. oktober 1908 blev Carl Niensens kantate til Københavns Universitet opført og gentaget ved en koncert i Odd Fellow Palæets store sal 17. november. Dagen efter skrev L.C. Nielsen til komponisten og lykønskede med kantaten – dens kraft og digteriske storsyn. Han har et par kommentarer til Niels Møllers tekst og anfører, at hans egen tekst til landsudstillingskantaten ikke ville blive så "ejendommelig, men mulig lettere at lægge Musik over. Jeg har netop i dette øjeblik fuldendt andet Afsnit; - men Gud bevares, hvor De faar meget at gøre!". Denne sidste sætning gjorde uden tvivl Carl Nielsen yderligere betænkelig, urolig og stresset.

At L.C. Nielsen kaldte Niels Møllers tekst ejendommelig, svarer godt til kritikernes almindelige vurdering. Mens de havde adskilligt at indvende mod den tankevægtige, men uklare tekst, blev Carl Nielsens musik stærkt rost. Kantaten beviste sin livskraft og opførtes jævnligt ved årsfesterne af Studentersangforeningen lige indtil 1968, hvor den blev afbrudt af studenteroprørerne, der dermed satte en stopper for denne smukke tradition. Siden har den ikke været sunget ved årsfesterne. Studentersangerne elskede musikken, selv om den var vanskelig at synge på grund af den kringlede tekst. Indbyrdes kalder de den stadig for "Tarmslyngskantaten", men det går altså kun på den sære tekst.⁵

Carl Nielsen havde nok at gøre, hvad hans breve, dagbøger og bestillinger tydeligt viser. Han kunne ikke sige nej, hvis musikkolleger eller andre bad om hans anbefaling til legater, stillinger eller til at skrive lejlighedssange.

I efteråret flyttede Nielsen-familien til villaen på Vodroffsvej 53, hvilket gav nogen turbulens, og i slutningen af november havde han en brevveksling med musikfolk i Oslo om et program fortrinsvis af hans egne værker, som han skulle rejse op og dirigere. Middagsinvitationer hos venner måtte han i denne tid sige nej til eller få udsat, alt imens han måtte passe sit arbejde som kapelmester ved Det kongelige Teater. Under alt dette fortsatte hans skabende evne ikke desto mindre uanfægtet. Men selvfølgelig har det påvirket arbejdssituationen over for en bunden opgave med deadline og mange eksterne hensyn, en utålmodig udstillingskomité, en ventende tekstforfatter og lokale korledere.

19. november modtog Carl Nielsen så et brev fra L.C. Nielsen med 2. og 3. afdeling af kantaten til Landsudstillingen, og dermed kendte han hele teksten. Af nogle breve fra Landsudstillingens præsident til L.C. Nielsen, videresendt til Carl Nielsen, fremgår det endvidere, at både borgmesterens udstillingstale og placeringen af musikere og sangere i udstillingshallerne var blevet diskuteret.

"Saa mange Komplikationer - mine Nerver dirrede"

Carl Nielsens spidsbelastede situation og hans vankelmodighed over for opgaven fra Århus kan forklare, at han nu igen afslog at komponere kantaten. Det fremgår med al tydelighed af det brev, som en ulykkelig L.C. Nielsen

skriver 25. november. Brevet starter med en jamrende klagesang i klassisk tragisk stil: "Ve! Ve! Ve! Drømmene dør – Mester, som svigter de hellige Løfter, du loved! Ve! Ve! Ve! Ikke en glæde at se gennem det Mørke, De skaber! ..." Så tilføjer han mere prosaisk: "... jeg smed Skidt fra mig ligesom De, hvis jeg ikke havde nogle Munde at mætte foruden min egen, som godt taaler nogen Sult." Han beder Carl Nielsen med det samme skrive til borgmester Drechsel for at få komponisten og dirigenten Georg Høeberg (1872-1950) eller komponisten Otto Malling (1848-1915) til at skrive kantaten, men forhindre Enna i at blive den afløsende kantatekomponist.

Dét gjorde indtryk på Carl Nielsen, og han må samme dag have haft travlt med at søge en ordning på deres dobbelte dilemma: komponistens tidnød og forfatterens pengenød. Thi allerede dagen efter skriver han følgende:

Kjære L.C.

De er et Menneske som man ikke kan andet end elske og beundre. Hvor er De stor og overlegen! Tak fordi De ikke skjældte mig Huden fuld; jeg har været saa fuldstændig ulykkelig og skamfuld over at skulle bryde mit Ord, at min Taknemmelighed over at De ikke gav mig Naadestødet vil vare saa længe vi lever og ser hinanden. – Men nu kan jeg sige Dem, at Fini (Henriques) gjør det sikkert og hvis ikke, Høeberg, og hvis ikke Bangert og jeg paa den Maade at jeg har ideerne og han udfører Dem under Tilsyn.

Jeg har talt med Fini og dernæst sagt til Høeberg at ifald F. imod al Forventning siger nej skal han. Einverstanden, sagde han. Gaa strax til Fini!! Har skrevet til Drechsel at Fini nok vil nu, saa Sagen er i alle Tilfælde sikret paa den allerbedste Maade. Tusind Tak L.C. jeg føler mig lettet fordi jeg saa hele Tiden saa mange Komplikationer for mig saa mine Nerver dirrede blot ved Tanken om hvad der kunde ske og hvad jeg skulde gjøre. Thi havde jeg først begyndt saa ved jeg ogsaa at jeg havde hellere styrtet end opgivet; til sidst kjender man sin egen mere eller mindre forbandede Natur.

Endnu engang Tak kjære, gode rige, varme og geniale L.C. kunde jeg dog for Satan engang øve Gjengjæld.

Mange Tusinde Hilsener! Hvordan skal vi sés igjen? Jeg er bestandig skamfuld.

Deres hengivne og taknemmelige Carl Nielsen.

Carl Niensens forslag til en arbejdsdeling mellem ham selv og hans unge elev, komponisten og organisten Emilius Bangert (1883-1962) ("jeg har ideerne og han udfører dem under Tilsyn"), har muligvis virket lidt mindre underligt i samtiden, men er i alle tilfælde et udtryk for komponistens selvfølelse. I øvrigt kom det til at gå helt anderledes. Det ser ikke ud til, at Nielsen har superviseret Bangert i nævneværdigt omfang. Nielsen skrev sine satser, Bangert skrev sine, nøjagtigt halvdelen hver. Uretfærdigt nok kom Bangerts navn ikke med i de første anmeldelser af værket, selv om hans navn var trykt i programmet ved siden af Niensens.⁶ Forklaringen er åbenlys: navnet Carl Nielsen nød respekt og var trækplasteret.

Dengang brugte man ikke udtrykket 'stress', men i dag ville man uden videre diagnosticere Niensens tilstand som sådan. Man tænke på sætningen: "jeg saa hele Tiden saa mange Komplikationer for mig saa mine Nerver dirrede". Komplikationerne vender vi tilbage til.

Disse to følelsesladede breve mellem forfatter og komponist markerer det dramatiske højdepunkt i tilblivelsesprocessen. Carl Nielsen havde endeligt accepteret at komponere. Han havde fundet en løsning ved beroligende aftaler med sine komponistkolleger Fini Henriques, Georg Høeberg og Emilius Bangert, og L.C. Nielsen var lettet over at være kommet uden om August Enna. Afgørende kan det have været, at Carl Nielsen holdt meget af L.C. Nielsen, som han havde arbejdet godt sammen med om mange opgaver. Han havde sat musik til L.C. Niensens skuespil *Willemoes* med den bekendte *Havets Sang* ("Havet omkring Danmark"), ligesom de skrev flere andre kantater sammen. Carl Nielsen ville nødig svigte en god ven og lade ham i stikken. Nu kunne arbejdet gå i gang.

"... de Nervøses Fagforening"

I et brev til Carl Nielsen 10. december 1908 meddeler L. C Nielsen, at han har sendt kantaten til borgmester Drechsel og håber, at manuskriptet kan bevares så vidt læseligt, at han senere kan tage en afskrift – det var før både kopimaskinernes og de digitale tider! Han tilføjer et PS: "De kan forstaa, at jeg

er lykkelig ved den Løsning af Sagen, som De nu har ordnet; jeg gruede for Enna eller Malling."

Nogle breve mellem komponist og forfatter skal gengives med deres egne ord, da de giver et indblik i deres venskab og samarbejdsform. L.C. Nielsen skrev et brev med datoen 19. december tilføjet i blyant, måske af Carl Nielsen:

Kjære Carl Nielsen

Det frygteligste Juledigteri har taget min Tid, mit Talent og mit Humør, saa jeg hverken har kunnet naa ud til Dem eller været værd at se. Gid De kunne samle Maaneders Kraft paa de Par Juledage, De tager bort; De maa ikke gaa hen og melde Dem ind i de nervøses Fagforening.

Drechsel skrev igen, at han ikke brød sig om Vers men vistnok fandt Kantaten god; han ønskede intet forandret. Men han er stadig ængstelig for Tiden. Nu klør vel Bangert løs; hvil De – og lad ham øve sine unge Kræfter. Og naar De saa er ved Hægterne igen, kaster De et Falkeblik paa hans Arbejde, overskuer det i et Nu – og skriver – facit E. Bangert og Carl Nielsen.

Hils Deres Kone. Vi ønsker Jer alle en Jul, der siger Spartre til alt – det vil altsaa sige, en Jul med det Juleunder, at De bliver frisk og uovervindelig. Min Kone er stadig paa ventende Fod.

L.C.

Mon ikke Bangert ser op til mig en Dag i Julen?

21. december svarede Carl Nielsen:

Kjære L.C.

Tak for Brevet! I Morgen tidligt kommer Bangert til mig med første Levering, som vi gennemgaar inden jeg stikker af. Paa Fuglsang arbejder jeg paa min Del og han videre paa et Parti, saa det skal nok gaa. Han ser nok op til Dem snart, Hr Arbejdsgiver. – Nej, Fanden partere mig om jeg har i sinde at melde mig ind i de Nervøses Fagforening endnu en Stund! For resten vil jeg sige Dem, at De virker paa mig som en Snaps paa en Jordemoder, ikke alene som menneske men som Digter. De rører da paa Dem, imens Livet ruller og triller og vælter og styrter og selv om De tror det er Lejlighedsdigte saa er det kun forsaavidt sandt, som det er ærede samtidige Mennesker og Forhold der stiller

Kravene til dem. Læste Digtet om Julemærket i dag og tænkte: Bæstet faar altid noget frem der vækker Beundring og Eftertanke!

Mange hjertelige Hilsener til Dem alle. Hvor længes jeg efter at se Deres Kone og saa længe det er siden!!

Gid nu alt maatte gaa rask og godt for Jer!

Glædelig Jul

Eders hengivne Carl Nielsen.

”Et stridens æble”- men til opgaven med fuld musik

Dagen efter rejste Carl Nielsen med sin familie til Fuglsang og sendte derfra et brev til sin ven, komponisten Julius Röntgen (1855–1932) i Amsterdam, hvori han fortæller, at han i den sidste tid har haft ualmindelig meget at gøre, først de otte dage i Kristiania fra 29. november til 6. december, straks efter hjemkomsten indstuderingen af Wagners opera *Mestersangerne i Nürnberg*. Det var

... en meget anstrengende Tid, især da jeg ikke har været helt rask. Det er dejligt at komme ud af alt det i nogle Dage i Julen og skjøndt jeg kun har været her paa Fuglsang i to Timer saa synes jeg at mine Kræfter voxer for hvert Minut. Denne Fred og Tryghed!

I juleferien kunne Carl Nielsen koncentrere sig om kantaten i forholdsvis fred og ro, men det nye år begyndte med nogen uro som udløber af problemet med August Enna, som i en artikel "Dirigenter" i *Københavns Orkesterforening og Dansk Musiker Forbunds Medlemsblad* i januar 1909 gik til angreb på Carl Nielsen som dirigent. Det førte til konflikter i *Dansk Tonekunstnerforening*, og det gik Nielsen på.

Under sit Osloophold en måned før havde han således i et interview til dagbladet *Verdens Gang* 5. december 1908 omtalt sig selv som "et stridens æble" og ret selvbevidst tilføjet: "Det er jo alle begavede Mennesker." Det afspejler hans genvordigheder i denne tid, hvilket også ses i hans dagbogsoptegnelser: 11. januar 1909: "Aug: Ennas Angreb begynder."

12. januar: "Bladene fortsætter med at citere Enna og giver ham delvis ret." 15. januar: "Enna angriber mig atter i 'Dannebrog'. Redaktøren har atter opfordret mig til ikke at svare. Vil ikke ...". I et interview i *Dannebrog* dadlede Enna også Carl Nielsen som komponist.⁷

Flere dagblade beskæftigede sig med sagen. I Politiken blev Carl Nielsen forsvaret af vennen fra ungdomsårene komponisten Olfert Jespersen (1863-1932), som beklagede sig over, at man ikke engang kunne være i fred i sit eget medlemsblad og kaldte angrebet "forræderisk og onskabsfuldt, uærligt og indsvøbt i falsk Flag".⁸

Alligevel var Carl Nielsen i det nye år virkelig kommet i gang med opgaven. Det ses alene deraf, at hans kontakt med århusborgmesteren nu er direkte og ikke længere går gennem L.C. Nielsen. Og nu drejer den sig om tekniske og praktiske spørgsmål vedrørende opførelsen af kantaten, som kun lå få måneder fremme. Allerede 23. januar 1909 kunne han skrive et optimistisk brev til borgmester Drechsel, der starter med de - vel for dem begge - forløsende ord: "Kantaten kan meget snart være færdig, der mangler omkring ¼ af Musikken." Dét var nye toner!

Opsigtsvækkende Carl Nielsen-breve i et erhvervsarkiv

Alle hidtil gengivne breve fra Carl Nielsen er citeret fra Carl Nielsen Brevudgaven Bind 3, men de tre næste (s. 17-20) findes ikke deri. De sidste 100 år har de ligget slumrende i Landsudstillingens arkiv på Erhvervsarkivet i Århus. Det var på en måde min største heuristiske oplevelse under mit 2½ år lange arbejde med bogen om Landsudstillingen (se litteraturlisten s. 35), da jeg blandt reolmetervis af arkivalier pludselig sad med tre originale breve underskrevet af min i alle henseender yndlingskomponist Carl Nielsen stilet til borgmester Drechsel, og typisk "I Hast". Siden denne læste dem for 100 år siden, har ingen set dem. Arkivarerne vidste intet om disse klenodier, men blev vist lidt bærede på deres arkivs vegne og fortalte, at de for år tilbage i deres erhvervsarkiv var stødt på et lignende "åndsbrev" af selveste Georg Brandes (1847-1931).⁹

Straks efter fundet henvendte jeg mig til forfatteren John Fellow, der var midt i udgivelsen af Carl Niensens breve i ti bind, og fortalte ham om disse

breves eksistens. Han kendte dem heller ikke, men kunne sagtens forestille sig dem, for i Carl Nielsen-arkivet på Det Kongelige Bibliotek lå der breve fra Århus-borgmesteren til Carl Nielsen. I øvrigt undrede det ham ikke, at der kan findes Nielsen-breve selv i et erhvervsarkiv. Med Carl Nielsens store kontaktflade kan man finde breve fra ham alle vegne. Og der dukker stadig nye frem fra de mest uforudsigelige kanter, navnlig hver gang et nyt bind af Brevudgaven udkommer. Blot en skam, jeg ikke var stødt på de tre breve et par måneder før, beklagede udgiveren, da 3. bind af Brevudgaven med breve 1906-1910 netop var gået i trykken. Men de tre erhvervsarkivbreve kommer med i opsamlingsudgaven.

Samtidig med, at jeg i sin tid var blevet klar over, at Carl Nielsen havde skrevet Landsudstillingens kantate, fik jeg idéen til at få den genopført, indspillet og udgivet som en medspiller i jubilæumsårets andre arrangementer. Jeg drøftede mulighederne med forskellige musikmennesker blandt mine bekendte. Man mente, der ikke ville være store chancer for et sådant projekt. Der skal findes et orkester og et kor, som er villige til at påtage sig opgaven, men hvis ikke et orkester kan promovere sig selv med en musikopførelse, endsige en cd-udgivelse, så er der ikke store muligheder, og da slet ikke til et bestillingsarbejde, selv af Carl Nielsen, til en fjern begivenhed i Århus. Den vurdering havde jeg svært ved at forlige mig med. Den skulle omsider vise sig at være helt ved siden af. Kantaten blev lykkeligvis opført, som vi skal se.

Korrespondance med Århus

Men nu tilbage til Carl Nielsens arbejde med kantaten og forberedelserne med kor og orkester.

I brevet af 23. januar skrevet fra bopælen på Vodroffsvej meddeler Carl Nielsen altså borgmesteren, at kantaten meget snart kan være helt færdig. Han fortsætter:

Jeg har imidlertid indrettet det saaledes at alle Korsatser bliver først færdige, saa Indstuderingen af Korene kan begynde den 1ste Februar om det skal være.

Jeg har igaar netop fuldendt en af de vigtigste Korsange og da den er komponeret for Mandskor a capella, saa kunde der jo godt begyndes strax paa

Prøverne. Men jeg mener, at der er rigtig god Tid naar der begyndes i næste Maaned.

Ifald De vilde instruere Musikfolkene om, at Koret (ogsaa Mandskoret) maa være saa fyldigt besat som muligt (ifald det skal kunne virke i det store Rum) vilde det være meget hensigtsmæssigt.

Med venlig Hilsen
Deres forbundne
Carl Nielsen.¹⁰

Allerede to dage efter skrev Nielsen igen til borgmesteren, som i mellemtiden må have skrevet til ham om indstudering og dirigering:

Det Kgl Theater 25-1-09

Hr. Borgmester Drechsel!

Idet jeg takker for Deres Brev af 23 ds, skal jeg meddele Dem, at jeg gjerne skal komme over og dirigere ved Udstillingens Aabning. Med Hensyn til hvem der bør lede Indstuderingen af Korene, kan jeg jo daarligt have nogen Mening om de lokale Forhold; jeg ved blot at baade Domorganist Allin og Kapelmester John-Gutfeldt begge er habile og grundige Musikere, saa jeg kan roligt overlade til Dem at bestemme, hvem af disse to Herrer det vil være mest praktisk at overlade dette Arbejde.

Skulde der ikke ogsaa i Vejle findes et Kor som eventuelt kunde supplere det i Aarhus? Thi Koret skulde helst være saa stort som muligt og de behøver jo først at komme sammen en af de sidste Dage før Generalprøven.

Jeg skal nu en af Dagene se at komme ud til Arkitekt Rosen og saa kunne vi maaske aftale at jeg engang følger med ham en Tur til Aarhus; men derom senere, naar jeg har talt med Hr Rosen.

Jeg beder Dem modtage min bedste Hilsen.

Deres ærbødigst forb.
Carl Nielsen
I hast.¹¹

Om Carl Nielsen kom til at køre med Anton Rosen til Århus, som han foreslog i brevet, kan jeg ikke dokumentere, men forslaget var praktisk nok. Rosen boede i Classensgade i København, hvor han ogsaa havde sin tegnestue, men under

arbejdet med Landsudstillingen residerede han mest på Skansen, som blev hotel for udstillingsgæster. Herfra havde han vid udsigt over byggepladsen, og her skabte han på et års tid en eventyrby i træ, "Den hvide By", en symfoni i skønvirke med storslået klassisk tilsnit. Rosen pendlede altså mellem Århus og København. Jeg kunne godt tænke mig at have siddet på bagsædet under den køretur med to så kreative kunstnere foran mig, den ene rejste bygninger i træ, den anden i toner. Hvad mon de under dagsrejsen kunne have drøftet? Måske Goethes betragtninger om arkitekturen som frossen - eller var det forstenet musik? Vi kan kun gisne om det.

To dage efter det andet brev til borgmesteren noterede Carl Nielsen i sin dagbog: "Onsdag 27.1.1909: "Besøgte L.C. Nielsen og talte om Kantaten".

Travlhed

Men hvilken kantate? På det tidspunkt arbejdede de to Nielsener nemlig flittigt på to kantater, foruden den til Landsudstillingen også på *Kantate til Mindefesten Paa Københavns Raadhus i Anledning af 250-Aarsdagen for Stormen på København 1659*. Da denne sidste kantates to korsatser er slutdateret 30. januar og 31. januar 1909, er det nærliggende at tro, at samtalen har drejet sig om den. Kantaten blev opført af Studentersangforeningen på Københavns rådhus i anledning af 250-årsdagen for svenskernes storm på København 11. februar 1659. Carl Nielsen havde altså nok at se til og skrev:

27 – II - 09

Vodrofsvej 53

Hr. Borgmester Drechsel!

Disse Linier for at meddele Dem at jeg har haft megen Kval med at faa den sidste Haand lagt paa Kantaten paa tilfredsstillende Maade, men at den nu er færdig og i Arbejde hos Kopisten som vi talte om den 11. ds i "Hafnia". – Jeg trøster mig med at der bliver omtrent et kvart Aar til Indstuderingen endda, saa det vil jo være rigeligt.

Jeg skriver samtidig hermed til Hr: Allin saa han ikke skal leve i nogen Slags Spænding for den Sags skyld. Jeg har tænkt paa, at det vilde være mere praktisk om jeg ventede nogen med Turen til Aarhus, saa at jeg med det samme

kunde overvære en af de forberedende Prøver med Koret og retlede ifald det bliver nødvendigt og, ihvertfald kan det altid friske op paa Koret, naar den der har skrevet Musiken kommer tilstede og siger sin Mening og opmuntrer dem i Arbejdet.

Idet jeg haaber at Kantaten maa virke tilfredsstillende beder jeg Dem modtage min bedste Hilsen.

Deres ærbødige Carl Nielsen.

Praktiske problemer og tidnød

I begyndelsen af marts kom de praktisk problemer omkring Landsudstillingskantaten tæt på, og Nielsen fik flere breve fra Århus. Af et brev fra borgmesteren af 1. marts fremgår det, at Landsudstillingens intendant Bergsøe havde haft et møde med komponisten i København, og at borgmesteren håbede at se ham i Århus, når han mente, tiden dertil var kommet. Endvidere meddelte han, at det ønskede antal musikere til orkesteret og sangere til koret ville være til rådighed i Industrihallen.

Allerede dagen efter modtog Carl Nielsen yderligere to breve fra Århus, som afslører tidnød og nervøsitet. Domorganist Arthur Allin (1847-1926), som øvede med et af de fem deltagende kor, anmodede om at få noderne hellere i dag end i morgen:

I Sagens Interesse vil jeg derfor tillade mig at foreslaa Dem at De sender os de Stemmer der allerede er færdige (jeg tænker mig 30 Stk.) saa vil jeg ordne det saaledes, at hver Sangforening holder sine Møder paa forskellige Aftener i Ugen, saa at hver Forening faar de samme stemmer skiftevis til Indstuderingen, hvorved der vil vindes megen Tid. Endvidere kunde jo Sangforeningernes Nodeafskrivere samtidig kopiere de nødvendige Ekstrastemmer, saa at disse kunde være færdige til de samlede Prøver skal begynde.

Det bedste vilde have været at Stemmerne vare blevne autograferede af en Stentrykker, men da dette nu er for silde, tror jeg at den af mig her foreslaaede Metode er den bedste.

Endvidere skulde jeg anmode Dem om at komme herover en Tirsdag naar det passer Dem og tage Del i et Komitemøde, for at tage Bestemmelse om hvor

Kantaten bedst vil kunde tage sig ud i den store Industrihal, hvis Fuldendelse nu er nær, samt ogsaa for at træffe Disposition om det Orgel, der skal bruges til Kantaten, da dette Spørgsmaal nok vil berede Vanskeligheder, da et almindelig harmonium naturligvis er for lille.

De første kontakter om kantatens opførelse ved åbningen tyder på, at planen var at opføre den i Industrihallen, ogsaa kaldet Buehallen, udstillingens største rum, hvor ogsaa prøverne kunne foregå. Men sådan blev det ikke. Prøverne og opførelsen kom til at foregå i den højtidelige solennitetssal, hvor ogsaa de store officielle festligheder foregik.

Tidnøden var tydelig, og samme dag skrev ogsaa borgmesteren til Carl Nielsen:

Undskyld, at jeg gjør Dem Ulejlighed saa snart igjen. Men jeg er idag af et Medlem i det paagældende Udvalg bleven gjort opmærksom paa, at det anmeldte Orgel gjerne i Tide skulde have sin Plads saaledes, at det kunde bruges ved kantatens Udførelse. Derfor maa det i nogenlunde god Tid slaas fast, hvorfra musikken skal lyde, hvor Koret og hvor Orkestestret skal anbringes. Vedk. Udvalgsmedlem mente i det hele taget –saavidt jeg forstod: i Overensstemmelse med Hr. Allin – at det vilde være i forskjellige Henseender det heldigste, om De snart vilde komme herover for at besvare forskjellige Spørgsmaal, som maaske hver for sig ikke er saa betydningsfulde, men som dog maa besvares inden altfor længe. Det er jo nok muligt, at Folk er noget nervøse, ogsaa med Hensyn til Tiden. Men paa den anden Side er det jo ogsaa muligt, at Forholdene her ere mere forskjellige fra Hovedstadens, end De tænker Dem, og at Deres ledende Haand, derfor er nødvendig inden alt for længe. – Jeg henstiller altsaa til Dem at komme herover saasnart det bliver Dem muligt.

Århusianernes ønske om at få Carl Nielsen til at komme snarest muligt blev – så vidt de tilgængelige kilder kan oplyse - først opfyldt i slutningen af marts. Nielsen havde en ikke bare travl, men ogsaa oprivende tid, en udløber af Ennas og andres angreb på ham som dirigent og forsøg på at reducere hans kunst og lederevner som kongelig kapelmester (se s. 15f). 22. marts noterer han i

dagbogen: "Daarlig, laa i Sengen det meste af Dagen." Næste aften havde han besøg af L.C. Nielsen og hustru, og de har selvfølgelig også drøftet kantatearbejdet og det kommende besøg i Århus.

Interne problemer

Dagen efter skrev Carl Nielsen til P. E. Lange-Müller og bad om en samtale for at få bragt nogle misforståelser ud af verden, som hang sammen med kapelmesterstriden og Ennas angreb. Det kan også sagtens være det, der har bragt ham til at lægge sig i sengen og blive der det meste af dagen. 26. marts noterer han i dagbogen: "Fjendtligt Brev fra Lange-Müller."

Det "fjendtlige" brev er ikke bevaret - og man gætte hvorfor - thi på bagsiden af Carl Niensens brev har Lange-Müller skrevet følgende udkast, som afslører lidt af situationens ubehag.

Hr kapelmester Nielsen!

Aarsagen til min Uvilje overfor Dem er den samme som saa mange Andres: Deres illegale Stræben efter at fortrænge Rung fra den ham ærligt tilkommende Position ved det kgl. Theater (samt deres usmagelige Overvurdering af Deres egne Evner og egen Betydning som Kapelmester).¹²

Til en - for Dem og for mig ubehagelig – Samtale ser jeg ingen Grund.

Forbindligst

P L M

Dagen efter skrev Carl Nielsen til kgl. koncertmester Anton Svendsen (1846-1930), vennen fra ungdomsårene. Brevet giver et rørende indtryk af hans sindsstemning:

27-III-09

Vodrofsvej 53

Kjære Anton Svendsen!

Jeg tror ikke at jeg af Naturen er særlig sentimentalt anlagt, men da jeg forlod Dem i dag sad Graaden mig i Halsen. Jeg har ikke i mange Aar følt en saa stærk Bevægelse og jeg kan kun forstaa mig selv paa den Maade, at Deres Blik og Haandtryk udstraalede noget af den Varme som jeg uden at vide det og

uden at ville eller turde spørge efter i en lang og ond Tid har trængt saa umaadelig stærkt til, stærkere end noget Menneske aner. Jeg fik lige netop sagt Dem, at jeg en Dag, jeg sad ovre i mit Værelse i Theatret pludselig fik en voldsom trang til at tale med dem, men jeg betvang mig fordi jeg syntes alle Mennesker var imod mig og saa kunde det ikke nytte. – Men nu er De kommet til at røbe at De føler lidt med mig og maaske holder af mig som i gamle Dage og saa vil jeg bede Dem engang ofre mig lidt Tid, saa vi kan rigtig snakke ud lige fra Hjertets Grund. Hvor skal det blive dejligt! Jeg holder jo saa umaadelig meget ad Dem.

Mandag og Tirsdag har jeg faaet Rejsetilladelse, men jeg kommer atter til Byen Onsdag Morgen; hvis De saa engang vil unde mig Tiden saa vil jeg være Dem meget taknemmelig.

Carl Nielsen i Århus

Rejsetilladelsen gjaldt Århus, hvortil han sejlede med damperen *Kock* mandag 29. marts ifølge dagbogen. Dagen efter noterer han:

Aarhus

Hos Borgmesteren og derefter sammen med Allin, Bergsøe, Borgm: Drechsel og Arkitekt Rosen paa Udstillingen. Kantate i Solennitetssalen. Frokost paa "Royal" Middag hos Borgmesterens hvor jeg traf Politim. Gold (Goll) og Frue Om Aftenen i Theateret "Bertran de Born".¹³

Næste dag igen noterer han: "Hos Allin og korrigerede Stemmer i Domkirken. Rejste over Kallundborg hjem."

Nu var så det meste på plads, så korene kunne øve den næste halvanden måned inden opførelsen. Dog spørger L.C. Nielsen i et udateret brev, vel engang i april, Carl Nielsen: "Kan jeg foretage enkelte Rettelser endnu, tror De, f. Ex. et ændret sidste Vers i Aarhus-Sangen?"

Også korleder Allin havde spørgsmål til det sidste, og få dage før åbningen tog han til København og opsøgte Carl Nielsen sammen med to andre, der var engageret i kantateforberedelserne. Det ses af dagbogen for fredag 14. maj, der næste dag ligeledes noterer: "Rejste til Aarhus Kl 12 Nat". Samme dag skrev

han til sin gode ven, Det kgl. Teaters direktør Julius Lehmann (1861-1931), et brev, som han indleder således: ”Kjære Ven! Jeg rejser i aften Kl 12 til Aarhus, men med den største Modvillie. Jeg beder Dig, ifald det ikke strider mod Din Mening, at dække mig; thi jeg ved at onde Tunger nu atter vil begynde...” Og søndag 16. maj: ”Aarhus. Besøgte Redaktør (Søren Wittrup) Nielsen. Prøve Kl 1 paa Kantaten. Saa Udstillingen og spiste Middag hos Nielsen”. Videre mandag 17. maj: ”Irmelin, Marie og Søs¹⁴ ankom sammen med L.C. Nielsen og Johannes Nielsen. Udmærket Generalprøve om Aftenen.”¹⁵

Kongen og kantaten åbner Landsudstillingen 18. maj 1809

Endelig var den store dag oprundet, som århusianerne havde arbejdet på i 2½ år under stigende tidsnød, og Carl Nielsen været inddraget i et halvt års tid under ydre og indre pres. Det lykkedes - kantateskriveriet, musikprøverne og den sidste finish på pavilloner og udstillingsbygninger. En arbejdsstyrke på flere tusinde mand havde i de sidste døgn arbejdet under projektørskæret fra et masseopbud af elektriske glødelamper. Men netop på åbningsdagen kulminerede dramaet. En østenstorm af orkanstyrke havde overklistret Den hvide By med slimet brunt, ildelugtende tang fra kyststrækningen ”Tangkrogen”. Soldater knoklede fra morgenstunden som tangfiskere, mens byens glarmestre isatte hallernes knuste ruder. Rygtet gik, at hoffet aflyste sin deltagelse, men kongen havde taget nattoget og kronprinsen kongeskibet *Dannebrog*.

Kongefamilien blev modtaget på havnen og kørte i åben landauer gennem den flagsmykkede by til Den hvide By. Præcis kl. 12 trådte de ind i Solennitetssalen, samtidig ringede domkirkens malmklokke, fregatten *Jylland* saluterede, og hundreder af skibs- og fabriksfløjter gav deres besyv med. Umiddelbart efter slog Carl Nielsen an til orkesteret og de 200 sangere. Kantaten fortsatte med kor, solosang og recitation. Mellem første og anden del holdt borgmesteren en lang tale, mens tilhørernes tænder klappede ifølge Politikens reporter. Da anden del af kantaten var slut, takkede kongen alle implicerede parter og erklærede udstillingen for åbnet, hvorefter tredje del blev sunget.¹⁶

Om dagens begivenheder skrev Carl Nielsen i dagbogen – ret lakonisk i betragtning af en verdensudstilling, hele situationen og det tilbageblik, hans tanker kunne tage: "Kantate og Aabningsfest Kl 1. Kl. 7 kongemiddag. Ved Kaffen kom Kongen hen og takkede mig for Kantaten. Nogle unge Arkitekter var meget begejstrede." Og dagen efter: "Paa Udstillingen sammen med de andre hele Dagen."

Vurderinger af kantaten

Ikke blot kongen og de unge arkitekter kunne lide kantaten, også i pressen fik den en fin modtagelse. *Aarhus Stiftstidende* gjorde meget ud af kantaten, og hele teksten var gengivet på åbningsdagen. Bladet bragte desuden et fotografi af Carl Nielsen og en omtale af hans værker og ham selv, hvor det hed:

Ved siden af er Carl Nielsen et ualmindelig omgængeligt og imødekommende menneske, hvis stadig elskværdige smil og sjældent vindende væsen har skaffet ham mange venner, der alle indrømmer, at han er en lige så god ven, som han er en fremragende kunstner. Og det vil sige en del.

Bemærkelsesværdige iagttagelser i lyset af den turbulens omkring ham, som lejlighedsvis kommer frem i presse, breve og dagbøger (cf. s. 15f). Ydermere – stadig i *Aarhus Stiftstidende* – skrev den ellers skarpe københavnske musikanmelder Robert Henriques (1858-1914) under overskriften "Et par ord om kantaten":

Carl Nielsens musik er holdt sikkert i den en gang vedtagne kantateform uden på noget sted at virke uoriginal eller sødlig. Den er både mandig og myndig i sin skarptskårne profil, og den klinger brillant i korenes stolt svungne rammer, ved soloernes fine tone-silhouetter og i dens melodrammaillustrationer til tekstens fynd.

Carl Nielsens musik er ægte dansk, man kunne næsten sige specielt jysk i sin seje, stærke rytme og sin syngende måltone. Den var en brillant optakt til den hvide udstillings lyse og festlige karakter, og af dens klang vil stemningen forme sig som en stolt dur-apotheose for jysk foretagsomhed og indsats.

Også mange andre aviser anmeldte kantaten. Dagbladet *København* citerede 19. maj fra kantaten: "... 'Danmark, du kornblonde Datter' ..." og fortsatte: "Man lytter med glæde til det unge friske kor af århusianere, navnlig de unge damers stemmer har en forårsagtig charme, der tager om ens hjerte som en lille blød hånd."

Aarhus Amtstidende skrev: "Kapelmester Carl Nielsen har – sammen med sin ven og elev Emilius Bangert – med kantaten til Landsudstillingen i Aarhus skabt et musikværk af en så frisk, ejendommelig og storslået karakter, at det ... var fuldt på højde med situationen og dannede den værdigste og stolteste indgangsportal til den nye æra, vi i dag har betrådt."

Der var dog også enkelte forbehold, som vi her lader ligge.

Ikke alle anmeldere omtalte som sagt Carl Niensens medarbejder, Emilius Bangert, selv om de skrev nøjagtig halvdelen hver, og Bangerts navn stod i programmet. Carl Nielsen blev af slutningsteksten "Danmark, du kornblonde datter" inspireret til en prægtig, bredskåren fædrelandssang. Kun den og "Spejdende mod solen", kaldet *Århussangen*, blev i første omgang reddet fra glemsel, således er også melodien senere genbrugt af Århusdigteren Olaf Hansen.¹⁷

Helt glemt var Landsudstillingskantaten nu ikke. Dansk Koncertforening genopførte værket et års tid senere ved en koncert i Odd Fellow Palæet i København 25. april 1910. Meyer og Schandorf skriver, at "der er marv og kraft i hele musikken, en storslået løftende stemning og en frejdig klang." Siden har den også flere gange fundet ørenlyd i forskellig udformning, men det venter vi lidt med at lytte til.

Honorar og flere bestillinger

I oktober 1909 var Landsudstillingen slut, og Den hvide By forsvandt for steds. Således også maleren P.S. Krøyer (1851-1909), der gik bort i november. Hele sommeren havde han i Laurids Tuxens (1853-1927) kække bronzeskikkelse stået foran udstillingens kunsthall med åbne arme og taget imod gæsterne. "Krøyer er fjerer i det danske folks hat!", formulerede Georg Brandes

det flot. Der blev holdt mindefest for ham, og Carl Nielsen fik endnu en bestillingskantate i opdrag, og igen var tekstforfatteren L.C. Nielsen.

I dagbogen 28. november noterer Carl Nielsen: "Skrev paa Theatret første Kor til Krøyer-Festen 'Med dig gik noget mægtigt bort'". 4. december: "Mindefest for P.S. Krøyer i Udstillingssalen Charlottenborg. Lokalet – den store Midtersal – er aldeles fortræffelig til Musik. Festen smuk og stilfuld, men Talerne (Blache, Höffding og Tuxen) for lange." Dagbogen 7. december: "Nydelig Skrivelse fra Udstillingskomiteen og fra Hr N . V. Dorph samt 300 Kr for mit Arbejde med Kantaten hvad jeg ikke havde ventet Honorar for." Samme dag sendte han et brev:

Kære Hr. Prof: Blache!¹⁸

Jeg havde virkelig ikke tænkt mig, at der blev betalt Honorar for mit Arbejde og blev derfor meget behagelig overrasket. Maa jeg bede Dem udtale til Komiteen min bedste Tak.

Deres ærb: Carl Nielsen

Hvad honoraret for Landsudstillingskantaten har været, har ikke været berørt i breve mellem de implicerede parter, bortset fra at L.C. Nielsen nogle gange har ladet forstå, hvor nødvendige de penge var for hans husholdningsregnskab. I Landsudstillingens regnskab angiver en udgiftspost: Kantaterne = 6129.20 kr. Udover åbningskantaten blev der også opført en afslutningskantate skrevet af domorganist Arthur Allin og en lokal tekstforfatter. Desuden skulle beløbet vel også dække udgifter til de fem deltagende kor etc. Hvor meget der er blevet til de to Nielsener og Bangert, kan vi kun gisne om.¹⁹

Senere opførelser af kantaten

Kantaten var som bestillingsarbejde skrevet ind i en helt unik situation med målrettet ærinde, en festlig udviklingsoptimistisk fanfare for Århus' verdensudstilling! Alligevel har den så megen kraftfuld musikalitet i sig, at den har ladet sig høre, når den har haft noget at sige. Det havde den som sagt allerede året efter i København, og det havde den ved indstiftelsen af det daværende Aarhus Symfoniske Selskab 27. april 1935, hvor dele af den blev

fremført under kapelmester Thomas Jensens (1898-1963) ledelse. Ligeså sang Jysk akademisk Kor under Per Dreiers (1929-1997) ledelse 17. april 1959 ved Landsudstillingens 50-årsjubilæum dele af den.

Ved 75-årsjubilæet i 1984 åbnedes en udstilling i rådhushallen med opførelse af dele af kantaten, således at det oprindelige 200 personers kor blev substitueret af barytonen Preben Bjerkø og sopranen Ingelise Suppli.²⁰ Siden har vist ingen skænket den en tanke, selv barytonen kunne knap nok erindre sin medvirken - adspurgt 25 år efter. Siden har der ikke været lejlighed til at opføre den, men det blev der heldigvis med 100-årsjubilæet.

Under arbejdet med jubilæumsbogen i 100-året for Landsudstillingen, *Hurra for Århus*, blev jeg klar over kantatens eksistens og startede straks en lille kampagne for dens genopførelse med henvendelser til relevante instanser inden for musiklivet og kommunen. Det gik meget trægt, navnlig syntes kommunen meget utilbøjelig til at engagere sig i jubilæumsarrangementerne. De blev båret af museer, institutioner og *VisitAarhus Events*, og jeg mistede fornemmelsen for musikprojektets mulige gennemførlighed, idet jeg tænkte tilbage på de første reaktioner (se s.17). Stor var derfor min overraskelse og glæde, da kantaten faktisk fik et fornemt comeback med opførelse to aftener i træk i Musikhusets Symfoniske Sal 29. og 30. oktober 2009, hvor Aarhus Symfoniorkester som i Carl Niensens dage ledsagede 200 sangere med Søren Kinch Hansen som dirigent – et pragtfuldt ekko fra Landsudstillingen, helt i dens ånd. Hurra for disse iværksættere!

Initiativtageren viste sig at være musikchefen for Aarhus Symfoniorkester, Palle Kjeldgaard, der allerede som musikchef i Aalborg syslede med planer om at udgive Carl Nielsen-kantater. Da han i 2007 blev musikchef i Århus, som stod over for Landsudstillingens 100-årsjubilæum, øjnede han en oplagt mulighed for Carl Niensens Landsudstillingskantate. Han kontaktede Steen Nordahl, koordinatoren for Landsudstillingens jubilæumsfestligheder, og idéen blev til virkelighed.

Ud over jubilæumskoncerten havde musikchefen også fundet midler til, at Aarhus Symfoniorkester under ledelse af komponisten og dirigenten Bo Holten i juni 2009 kunne indspille Landsudstillingskantaten sammen med to andre Nielsen-kantater.²¹ Bo Holten ønskede dog ikke tillige at dirigere

jubilæumskoncerten, da den skulle afsluttes med den tyske komponist Carl Orffs (1895-1982) oratorium *Camina Burana*. Dette "bombastiske stykke musik" væmmes han ved, forklarer han, idet han instinktivt reagerer på en "latent fascistisk tone" deri. Derimod har han kun lovord om Carl Nielsens kantate. Vitalismen, som gennemsyrrer kantaten finder han ren og ubesmittet, og i Nielsens hænder bliver det vidunderlig musik. Kantaten er et fantastisk værk, der nu kommer frem fra glemslen, udtalte Bo Holten til Jyllands-Posten.²²

Mine kontakter med Carl Nielsens datter Irmelin

Siden min fynske barndom har jeg været en stor beundrer af Carl Nielsen – som musiker og menneske. Det var mig derfor en særlig sødme ved Landsudstillingen, at min yndlingskomponist viste sig at have skudt den i gang med sin kantate. Og ikke nok med det, oveni fandt jeg hans tre breve i arkivet. Hans indsats med kantaten var dog en for spinkel bihistorie at fortælle i den store landsudstillingssammenhæng. Min forlægger fandt den dog så interessant, at han ville forsyne sideopslaget i min bog med et billede af Carl Nielsen (s. 120). Fint, svarede jeg. Jeg har det helt rigtige fotografi hængende derhjemme oven i købet fra 1908, året hvor Nielsen fik bestillingen på kantaten!

Nøjagtig 50 år efter, at hendes far skrev breve og kantate til århusfolkene, forærede hans datter Irmelin Carl Nielsen (1891-1974) mig fotografiet sammen med et ungdomsbillede. Og præcis på dato 50 år efter mit besøg hos hende på Bakkedal 7 i Hellerup i 1958 fandt jeg hendes fars hidtil ukendte breve i Erhvervsarkivet, nemlig i marts 2008: 100-året for kantatens tilblivelse. Et sekels tidsspand med et minderigt midtvejsmøde – mere end årstalmagi!

Det var betagende at sidde over for Carl Nielsens datter i kød og blod, en elskelig ældre dame, forekom hun mig dengang, dog næsten ungdommelig og meget yngre end jeg er nu! Hendes mand, medicinprofessor Eggert-Møller, tog efter frokosten på universitetet, og udbrød forbavset ved tilbagekomsten sidst på dagen: "Er studenten her endnu?". Det var jeg, og kontakten med Irmelin fortsatte med breve til mine tre efterfølgende adresser og med koncertbesøg, efter at hun 14. marts 1958 havde skrevet: "... jeg haaber at høre fra Dem igen engang, og at vi saa kan mødes og maaske høre paa et eller andet sammen."

Det sidste brev skrev hun i 1963 til min adresse på Katedralskolen i Århus:

Tak for Deres smukke og impulsive Brev. Det er dejligt, naar andre kan opleve det uudsigelige i min Fars Værker ligesom jeg selv. Jeg har mange Gange, naar jeg passerer Dr. Louises Bro tænkt, hvordan det mon senere er gaaet Dem.²³ Derfor var jeg glad for at høre fra Dem. Med de venligste Hilsner og Ønsker om, at De stadig maa kunne opleve noget betagende, naar De hører min Fars Musik ...

Det har jeg kunnet lige siden og er så glad for nu også at kunne skrive noget om den og måske dermed at have bidraget en lille smule til belysningen af Carl Nielsens musik og personlighed.

Ved åbningen af udstillingen "Carl Nielsen - et stridens æble?", 15. maj 2009, udtalte komponisten og forfatteren Karl Aage Rasmussen:

Jagten på mennesket Nielsen har ingen sæson, og den slutter sikkert aldrig. Men kronvidnerne svinder ind, i løbet af føje år er John Fellows kæmpemæssige brevudgave komplet, tilbage står nye, knopskydende tolkninger, læsninger, vurderinger og analyser af de eksisterende data.

Forår og sommer, sol og måne fødes, dør og vender tilbage. Mennesket fødes, dør og vender ikke tilbage. Men Nielsen er ikke blot en svært gennemskuelig, sammensat personlighed. Han er - har nogen mon glemmt dét - en komponist af de helt store. Og så er han, og det *kan* én og anden nok glemme eller overse, en af århundredets betydeligste musiktænkere ... Kunst er liv, og som dette ... uberegneligt!²⁴

At opleve Carl Nielsens Irmelin og høre, hvad hun kunne fortælle om sin far, gjorde hende til et kronvidne for mig og Carl Nielsen endnu mere levende. Hun bekræftede mine indtryk af ham fra hans musik, fra hans breve og dagbøger og fra litteraturen om ham.

Carl Nielsen
Til Johan Benders for Samuel Egeport Skaller
Marts. 1958

Brugskunstens lyd

Som "brugskunstner" fik Carl Nielsen en halv snes kantater fra hånden efter henvendelser fra mennesker og institutioner, der havde brug for hans musik. Godmodig som han var, kunne han ikke sige nej. I udgangspunktet lagde han sjældent større lyst for dagen og gik ret håndværksmæssigt til arbejdet, men var teksten god, kunne opgaven gribe ham, så inspirationen indfandt sig. Ikke sjældent blev tingene først færdig i yderste øjeblik. At være sent på færde gjaldt dog også mange af hans større værker, som først blev afleveret i sidste øjeblik, men hans nerver var alt for gode til, at hastværket afficerede ham nævneværdigt. Han kunne tværtimod nærmest nyde at have travlt og befandt sig - om ikke bedst - så dog udmærket ved så at sige at have kniven på struben.²⁵ Dette bekræftes dog ikke i alle faser af Nielsens ret dramatiske arbejde med kantaten til Landsudstillingen i Århus. Som vi har kunnet følge det, var han både vægelsindet, tvivlrådig og uberegnelig – ja, rent ud stresset. Tilblivelsen af Landsudstillingens kantate blev dermed lidt af en gyser og bidrager således til billedet af Carl Nielsen som den sammensatte og rigt facetterede personlighed, som han er.

Der er mange forskellige vinkler på Landsudstillingen. En af dem er lyd. Genopførelsen af kantaten var i 100-året som et ekko fra udstillingen, der nu selv er bevaret for eftertiden – på cd. En anden lyd hidrører fra et andet stykke brugskunst, nemlig en malmklokke, der var med på Landsudstillingen i 1909. Den har siden hver aften og på søndage ladet sig høre fra Gl. Aaby Kirkes tårn.²⁶ Disse genlyde er således, sammen med den spektakulære borgmestergård og Politikens Pavillon i Den gamle By, stort set de eneste overlevende vidnesbyrd om Landsudstillingen i Århus.

Henfarne slægter – forglem dem ej! i arv de gav dig en ædel gave.

På forsiden af denne publikation ses en rosette. Den sidder sammen med mange andre i loftet på koncertsalen i Vestjysk Musikkonservatorium og blev opsat som lyddæmper efter elektricitetsværkets opførelse af arkitekt C. H. Clausen omkring 1909. Formålet var at beskytte de ansattes øren mod maskinernes larmen. I dag skaber denne fine brugskunst som sekundærgevinst god vellyd og akustik.

Heldigvis havde Carl Nielsen ikke pc, så var hele denne korrespondance om Landsudstillings-kantaten og Nielsens øvrige 3500 breve aldrig blevet prentet ned – i hast! Vi ville være gået glip af en spændende historie og en opløftende kulturarv, som vore efterkommere nu er dømt til.

*Ly heder Dem modtager
min bedste hilsen
Deres
erbodigt forl:
Carl Nielsen.*

Arrest

*Slutningen af Carl Nielsens brev til borgmester Drechsel 25. januar 1909,
som findes på Erhvervsarkivet i Århus (se s.18)*

NOTER

- ¹ Hvor intet andet anføres, stammer alle citater i denne artikel fra *Carl Nielsen Brevudgaven, 3. bind. 1906-1910* udg. ved John Fellow, Multivers 2007.
- ² *Kantate til mindefesten for stormen på Københavns i 1659* (L.C. Nielsen); *Kantate til Landsudstillingen 1909* (L.C. Nielsen); *Kantate til sørgefesten for P.S. Krøyer* (L.C. Nielsen); og i 1908 *Kantate til Universitetets Aarsfest* (Niels Møller).
- ³ Brevet ligger på Erhvervsarkivet i Århus Byråds journalsag; løbenr. 210, 1908.
- ⁴ Brevudgaven 3, s. 339f. Brevet ligger i Carl Nielsen-arkivet og er noget beskadiget, et par steder ulæseligt, måske ikke så sært efter disse forsendelser frem og tilbage.
- ⁵ Meyer og Schandorf I, s. 307 samt personlig oplysning fra Studentersangforeningens mangeårige formand Ole Rolf Jacobsen.
- ⁶ Mariann Sejer Nielsen i program til Aarhus Symfoniorkesters opførelse af Landsudstillingskantaten oktober 2009.
- ⁷ Brevudgaven 3, s. 384ff og interview i dagbladet *Verdens Gang* i Oslo den 5. december 1908 med omtale af sig selv som "et stridens æble. *Carl Nielsen til sin samtid* bind 1, s. 123f.
- ⁸ Meyer og Schandorf I, s. 307.
- ⁹ De tre Carl Nielsen-breve og brevene fra L.C. Nielsen ligger på Erhvervsarkivet i Århus Byråds journalsag; løbenr. 210, 1908.
- ¹⁰ Ibid.
- ¹¹ Ibid.
- ¹² Brevudgaven 3, s. 406. Lange-Müller har benyttet bagsiden af af Carl Niensens brev til kladde, men har dog streget sætningen i parentes!
- ¹³ August Goll (1866-1936), byfoged i Århus. "Bertran de Born": skuespil af den danske forfatter Ernst von der Recke (1848-1933).
- ¹⁴ Carl Niensens døtre og hustru.
- ¹⁵ Teaterdirektør Johannes Nielsen (1870-1935), bror til L.C. Nielsen.
- ¹⁶ Kantatens tekst ses i Bender, 2008, s. 121ff og i programmet for Aarhus Symfoniorkesters jubliæumsopførelse 29. og 30.10.2009. Noderne findes i *Carl Nielsen: Kantater 2*, s. 134-233.
- ¹⁷ Meyer og Schandorf I, s. 307.
- ¹⁸ Maleren Christian Blache (1838-1920).
- ¹⁹ Bergsøe s. 238 og Bender s. 230. Man skal gange med 56 for at få beløbet i nutidsmønt (2009).
- ²⁰ Bender s. 307 og *Århus Stiftstidende* 9. og 23.9.1984.
- ²¹ Dacapo 8.226079.
- ²² 'JPÅrhus' i *Jyllands-Posten* 28.10.2009.
- ²³ Forfatteren boede som ung på Sortedamsdossieren 8 med udsigt til Dronning Louises Bro. (red.)

- ²⁴ Fra Karl Aage Rasmussens tale ved udstillingen: "Carl Nielsen - et stridens æble?" på Det Kongelige Bibliotek 15.5.2009, karlaagerasmussen.dk.
- ²⁵ Meyer og Schandorf I, s. 307 I, s. 305f.
- ²⁶ Gl. Aaby Kirke. Før og nu, 2001, s. 20. Klokkeren blev anskaffet på Landsudstillingen og opsat i tårnet i 1911 til afløsning af en ældre.

Litteratur

Bender, J. *Hurra for Århus. Landsudstillingen 1909 – vejene til og sporene fra*, Klematis 2008.

Bergsøe, J. *Beretning om Landsudstillingen i Aarhus 1909*, Aarhus 1913.

Carl Nielsen Brevudgaven, 3. bind. 1906-1910 udg. ved John Fellow, Multivers 2007.

Carl Nielsen: Kantater 1-3, udg. ved Lisbeth Ahlgren Jensen og Niels Krabbe, Edition Wilhelm Hansen, 2002-2008.

Fellow, J.: *Carl Nielsen til sin samtid 1-3*, Gyldendal 1999.

Gl. Aaby Kirke. Før og nu, 2001. Udgivet af Åby Sogns Menighedsråd.

Meyer, T. & Petersen, F. Schandorf: *Carl Nielsen. Kunstneren og Mennesket I-II*, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1947.

Program til Aarhus Symfoniorkestrets opførelse af Landsudstillingskantaten 29. og 30. oktober 2009.

<http://karlaagerasmussen.blogspot.com/search/label/Dansk>.

Indspilning

Kantate ved Aarhus Landsudstillings Aabningshøjtidelighed 1909 er sammen med to andre kantater af Carl Nielsen indspillet af Aarhus Symfoniorkester 2009 under ledelse af Bo Holten på Dacapo Records 8.226079. Foranlediget af udgivelsen af nærværende publikation har orkestret venligst stillet en af satserne, 'Spejdende mod solen' ("Århussangen"), til rådighed på:

www. <http://www.aarhussymfoni.dk/>

Om forfatteren:

Johan Bender er født i Odense 1931. Studerede historie på universiteterne i Århus, København og Mainz. Lærer ved Aarhus Katedralskole 1958-2001. Har skrevet en række bøger om historiske emner, senest *Hurra for Århus* i anledning af 100-årsjubilæet for Landsudstillingen i Århus 1909.

bender.homepage.dk

PubliMus

Skriftserie fra Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole

PubliMus bringer primært artikler fra skribenter med tilknytning til Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole, men alle interesserede er velkomne til at indsende bidrag til redaktionen med henblik på skriftlig og elektronisk publikation.

Alle numre af skriftserien kan afhentes eller rekvireres gratis på fra Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole, så længe oplaget rækker.

Elektroniske udgaver af *PUFF/PubliMus* kan hentes på adressen:
<http://www.smks.dk/udgivelser/skriftserier/>

Bemærk: Indtil februar 2010 blev *PubliMus* udgivet af Vestjysk Musikkonservatorium under navnet *PUFF*.

I øjeblikket kan følgende skrifter i skriftserien *PUFF/PubliMus* rekvireres:

1-07. *Mogens Christensen*: Ugler i musen

Musikkonservatorierne er skabt ind i en anden tid end vor og har et langt stykke vej fået lov til at leve med kraften fra denne undfangelse. I det nye årtusinde er vor tilgang til musik og til uddannelse dog ændret så meget, at konservatorieverdenen bør formulere et bud på, hvilke værdier den vil satse på, og hvorledes disse ideer kan levendegøres i de krav og behov, der i dag er til kunst, uddannelse og forskning. Ugler i musen tager sig for at kridte nogle tanker op og henvise til, hvordan man kan formulere nogle muligheder for formidling af, om og med musik, der forener kunstnerisk praksis med videnskabelig teoretisering.

2-07. *Fredrik Søegaard*: Lyden af Viking

'Lyden af Viking' er en kompositionsproces, hvor virksomhedens medarbejdere komponerer musik, som skal afspejle deres oplevelser af deres virksomhed.

3-07. *Carl Erik Kühl*: Lytning og Begreb

Artiklen præsenterer en række begreber til brug ved beskrivelsen af, hvorledes et musikalsk forløb er bygget op. Begreberne er på en gang så enkle, at de kan benyttes af enhver – med eller uden musikalsk skoling – og så almene, at de kan benyttes på al slags musik.

4-07. *Hans Sydow*: Tonespace – mere end musik.

Tonespace er navnet på Vestjysk Musikkonservatoriums elektroniske projektuddannelse. Computeren er hovedinstrumentet, som bruges til at skabe, spille og formidle elektronisk musik og lydkunst. *Tonespace* er også navnet på et hus, som endnu ikke er bygget - et musikalsk eksperimentarium, hvor man skal kunne lege sig til erfaringer med lyd og musik.

5-07. *Charles Morrow*: Lydkunst i det offentlige rum

Inden for de seneste årtier er interessen for lydkunst (sound art) stadig vokset, både hvad angår publikum, museer, samlere, gallerier og offentlige kunstbestillinger. Mængden af lydkunstinstallationer i det offentlige rum vokser i takt med, at vi bliver mere opmærksomme på vores auditive miljøer. Denne artikel beskæftiger sig med historien bag samt praksis omkring lydkunsten og fremsætter aktuelle strategier for nye projekter i det offentlige rum.

6-08. *Elisabeth Meyer-Topsøe*: Støtte gi'r glød, støtte gi'r brød!

Sopranen Birgit Nilsson (1918-2005) sang de mest krævende partier hos Wagner, Strauss og Puccini, på verdens største operascener, til hun var langt op i 60erne. Læs her om nogle af hendes vigtigste sangtekniske principper om en bæredygtig sangteknik.

7-08. *Niels la Cour*: Om Bachpolyfoniens rødder i Palestrinastilen

Kvalificeret indsigt i barokkens fugakunst kan næppe opnås uden et studium af dens indlysende stilistiske hovedforudsætning: Renæssancens vokalpolyfoni. Med artiklen har det været hensigten ud fra en række korrektionseksempler fra teoriundervisningen i Bachfuga at vise, hvorledes de foretagne rettelser bedst forstås gennem et kendskab til de bagved liggende og indirekte benyttede Palestrinaregler. Afslutningsvis bringes en række almene betragtninger omkring Palestrinas musikhistoriske betydning.

8-08. *Orla Vinther*: At skabe en interesse – fra et liv i musikformidlingens tjeneste

I artiklen beskæftiger forfatteren sig med de motiver, der ligger bag mange års virksomhed som musikteoretiker og musikformidler. Udgangspunktet er en fascination af den kunstneriske oplevelse og en optagethed af at finde og beskrive de formelle mønstre, hvori den kunstneriske oplevelse er forankret. En anden drivkraft har været interessen for værket som tidsdokument. Dette belyses ved en sammenlignende analyse af Franz Liszts symfoniske digt *Les Préludes* og Gustav Mahlers symfoniske lied *Wo die schönen Trompeten blasen*.

9-08. *Eva Fock*: Du store verden!

Artiklen præsenterer historien om et konkret pædagogisk udviklingsprojekt for musikfaget i gymnasiet: *Tværsnit i Musikken*, men historien rummer andet og mere end "blot" erfaringerne fra et konkret case study fra gymnasieverdenen. Gennem overvejelserne omkring projektet præsenteres og diskuteres forskellige tilgange til musikalsk mangfoldighed, multikulturel pædagogik og musikundervisning i det flerkulturelle samfund – tilgange, som er relevante langt ud over gymnasieverdenen og som rækker langt ud over det flerkulturelle felt.

10-08. *Leif Ludwig Albertsen*: Brahms og Magelone

Musikgenren *Liederabend* udvikler sig på basis af Schuberts *Die schöne Müllerin* og *Winterreise* i løbet af 1800-tallet fra sublim privatkunst til en seriøs offentlig koncertgenre med skiftende hensyn til en eventuel handling i tekstforlægget. Schumann-eleven Brahms var selv usikker over for, om man skulle lade rækken af sange afspejle nogen sammenhængende fortælling. I artiklen redegøres for bogen om Magelone siden middelalderen og der tages afstand fra gentagne forsøg på at se Ludwig Tiecks roman med indlagte sange og tekst som et stort, romantisk eventyr.

11-08. *Palle Jespersen*: Zoltán Kodály.

Komponisten, folkemusikforskeren og musikpædagogen *Zoltán Kodály* fyldte for nylig 125 år. Hans liv og værk præsenteres hér af formanden for Dansk Kodály Selskab, Palle Jespersen.

12-09. *Peer Birch*: De tre hjørnevokaler.

De tre så kaldte "hjørnevokaler" er hjørnestejn i klassisk sangteknik. I artiklen forklares dette med henvisning til resultater inden for nyere stemmeforskning, og i en række enkle øvelser vises det, hvordan man i sanguddannelsen drager praktisk nytte deraf.

13-09. *Carl Humphries*: Teaching Improvisation

Artiklen diskuterer begrebet 'improvisation', dets betydning i musikhistorien, og hvorledes improvisation på ny kan inddrages i klassisk musikundervisning.

14-09. *Magnus Tessing Schneider*: Mozart og hans venner.

Om uropførelsen af Mozarts opera *Don Giovanni* i Prag 1787 og om barytonen Luigi Bassis dramatiske og musikalske fortolkning af hovedrollen, der blev skabt netop med henblik på ham.

15-09. *Ole Kühn*: Musikhistoriens ikonisering: motown og bebop.

Er det *ikoner*, der skaber forandringer og fornyelser af musikken? To fortællinger fra det 20. århundredes afro-amerikanske musikhistorie, *Motown og Bebop* antyder, at der også kan være andre forklaringer.

16-10. *Bendt Viinholt*: Omkring Rued Langgaards første symfoni 'Klippepastoraler'

Komponisten Rued Langgaard (1893-1952) er en særling i dansk musikliv, der først 20-30 efter sin død blev anerkendt som en af de helt store. Som 19-årig havde han sin komponistdebut - og nåede måske sin karrieres højdepunkt - med den timelange Symfoni nr. 1. Originalpartituret til dette værk har haft en ejendommelig skæbne, og det er den, Bendt Viinholt udreder i sin artikel.

17-10. *Leif Ludwig Albertsen*: Goethe som sangskriver.

Goethes digt 'Kennst du das Land' stammer fra romanen *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, hvor det synges af en ung pige, Mignon. Hun er en gådefuld ung pige, der drager omkring og synger anelsesfulde sange. Op til 90 komponister har tonesat digtet, heriblandt Beethoven, Schubert, Schumann, Liszt, Tjajkovsky, Hugo Wolf og Alban Berg. Artiklen beskæftiger sig med sangen, dens episke kontekst og med Goethes egen opfattelse af, hvorledes sange bør synges.

Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole
Kirkegade 61 · DK-6700 Esbjerg
Tlf. +45 76104300 · Fax +45 7610431 · e-mail: info@vmk.dk